

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора економічних наук, професора
Мельник Мар'яни Іванівни
на дисертаційну роботу Терлецької Вікторії Олександрівни
«Економічне оцінювання та формування кон'юнктури ринку
автомобілебудівної продукції»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним
господарством**

1. Актуальність теми дисертаційної роботи

та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами

Автомобілебудівні підприємства у світі продукують значні обсяги продукції як для внутрішнього, так і для зовнішнього використання, забезпечуючи населення засобами наземного транспорту, є великими акумулювачами коштів, гарантуючи стабільні прибутки власникам, є великими платниками податків, забезпечуючи державу грошовими надходженнями, є великими споживачами матеріальних, трудових та фінансових ресурсів, сприяючи розвитку інших галузей економіки та забезпечують зайнятість населення, є одними з основних виробників промислової продукції і відіграють важливу роль у розвитку суспільного виробництва, науково-технічного прогресу й економіки країни загалом.

Визначення природи кон'юнктури ринку завжди було одним з найбільш дискусійних і неоднозначних, оскільки ринок є складною, багатогранною, мінливою і некерованою системою. Для ефективної господарської діяльності ринку автомобілебудівної продукції важливим є моніторинг ринкових відносин суб'єктами господарювання та їх діяльності, що охоплюють різні аспекти ринку, які одним показником охарактеризувати просто неможливо. Тому в умовах олігополістичної конкуренції для забезпечення стабільного виробництва та рентабельної діяльності підприємств на ринку провідною стає така узагальнююча характеристика ринку, як кон'юнктура.

Економічне оцінювання та формування кон'юнктури ринку автомобілебудівної продукції є необхідною умовою формування державної економічної і соціальної політики регулювання ринку автомобілебудівної

продукції України, виведення з економічного застою суміжних галузей промисловості, вирішення проблеми зайнятості, зменшення відтоку капіталу за кордон шляхом імпортозаміщення, боротьби з інфляційними процесами та розроблення відповідних законопроектів. Враховуючи таку тенденцію, доцільним є розвиток автомобілебудівної промисловості в Україні як стратегічної галузі, що пояснюється необхідністю економічного оцінювання та формування кон'юнктури ринку автомобілебудівної продукції.

Актуальність теми підтверджується також тим, що *дисертаційне дослідження, виконане відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри теоретичної та прикладної економіки Національного університету «Львівська політехніка», а саме: «Проблеми конкурентного розвитку національної економіки та суб'єктів господарювання» (номер державної реєстрації 0116U004113), де автором для оцінювання та прогнозування кон'юнктури ринку автомобілебудівної продукції застосовано статичний та динамічний підходи, які дозволяють встановлювати надійні кількісні оцінки її стану і динаміки з урахуванням особливостей функціонування на підставі динамічних рядів значень показників, що відображають дію кон'юнктуроформуючих факторів; удосконалено систему індикаторів економічного оцінювання стану і динаміки кон'юнктури ринку автомобілебудівної продукції (акт впровадження від 19.10.2017 р.). А також кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва Національного університету «Львівська політехніка»: «Формування системи управління діяльністю організації на засадах врахування інтересів стейкхолдерів» (номер державної реєстрації 0115U006724), де автором удосконалено метод формування кон'юнктури ринку автомобілебудівної продукції за економіко-математичною моделлю часткової економічної рівноваги, що спирається на моделі загальної рівноваги Вальраса, Ерроу-Дебре, та описує взаємодію суб'єктів ринкової економіки у процесах виробництва, розподілу і споживання продукції протягом річного циклу та, на відміну від існуючих, відображає реалії функціонування вітчизняного ринку і забезпечує досягнення інтересів сторін взаємодії (акт впровадження від 17.11.2017 р.).*

Виходячи із вищевикладеного, тема дисертаційної роботи Терлецької В.О. є актуальною, а робота має науково-теоретичну та практичну цінність.

2. Ступінь достовірності та обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, які висловлені в дисертації, забезпечується теоретичною та методологічною обґрунтованістю; аналізом теоретичного матеріалу у вітчизняних та зарубіжних виданнях. На основі опрацювання великого загалу літератури, здобувачем чітко визначено науковий апарат дослідження. Ґрунтовно розкрито наукову новизну, окреслено теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Автором вдало підібрано систему методів наукового пошуку. Для вирішення поставлених у дисертації завдань застосовано загальнонаукові та спеціальні методи: теоретичного узагальнення, системного аналізу, структурно-функціонального підходу – для визначення сутності поняття «кон'юнктура ринку» (п.1.1) та встановлення факторів впливу на неї (п.1.2), визначення концепції формування кон'юнктури ринку автомобілебудівної продукції (п.1.3); анкетного опитування та поєднувальний аналіз – для визначення попиту на автомобілебудівну продукцію України за сегментами ринку (п.3.2); методу порівняльного та економіко-статистичного аналізу, аналізу і синтезу, аналізу часових рядів, графо-аналітичні – для аналізування та оцінювання стану та динаміки розвитку ринку автомобілебудівної продукції України, а також показників кон'юнктури ринку автомобілебудівної продукції України (п.2.1, п.2.2, п.2.3); експертні методи – для оцінювання кон'юнктури ринку і побудови системи базових і функціональних показників (п.3.1); методи математичної статистики – для оцінювання значимості параметрів економіко-статистичних моделей (п.3.1); економетричного моделювання – для побудови і дослідження моделі часткової економічної рівноваги ринку автомобілебудівної продукції України (п.3.3); прийоми графічного та табличного відображення даних для наочного відображення дослідження (усі розділи дисертації); метод аналізу та синтезу –

для вивчення об'єкта і предмета дослідження (усі розділи дисертації). Це дозволило дисертанту отримати виважені обґрунтовані висновки, які мають важливе науково - теоретичне і практичне значення для розвитку економічної науки.

Ознайомлення зі змістом дисертації та автореферату дозволяє констатувати глибину розроблення автором досліджуваної проблематики, новизну його наукового доробку. Дисертаційна робота має логічну структуру побудови, а її зміст повною мірою розкриває тему наукового дослідження.

Таким чином, дисертація В.О. Терлецької є завершеною науково-дослідною роботою із логічною, цілісною композицією, науковим стилістичним наповненням та авторською манерою викладення матеріалу, а отримані результати дисертаційної роботи, сформульовані висновки та рекомендації є науково обґрунтованими.

3. Наукова новизна результатів дослідження

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у розробці теоретико-методичних положень та рекомендацій практичного характеру щодо економічного оцінювання та формування кон'юнктури ринку автомобілебудівної продукції. До вагомих результатів роботи слід віднести таке:

- застосування для оцінювання та прогнозування кон'юнктури ринку автомобілебудівної продукції статичного та динамічного підходів, які дозволяють встановлювати надійні кількісні оцінки її стану і динаміки з урахуванням особливостей функціонування ринку на підставі динамічних рядів значень показників, що відображають дію кон'юнктуроформуючих факторів (с.160-164);

- удосконалення системи індикаторів економічного оцінювання стану і динаміки кон'юнктури ринку автомобілебудівної продукції, що охоплює дію найбільш впливових кон'юнктуроформуючих факторів, та включає показники попиту, пропозиції, державного регулювання ринку та взаємодії стейкхолдерів, а також відповідає загальним системоутворюючим вимогам до формування

сукупності індикаторів економічного оцінювання та формування кон'юнктури ринку (с.164-168);

- удосконалення положення з виявлення закономірностей зміни попиту і пропозиції на автомобілебудівну продукцію з використанням нелінійних трендових моделей та методів їх дослідження (с.168-172);

- удосконалення методу формування кон'юнктури ринку автомобілебудівної продукції за модифікованою оптимізаційною економіко-математичною моделлю часткової економічної рівноваги, що спирається на моделі загальної рівноваги Вальраса, Ерроу-Дебре, та описує взаємодію суб'єктів ринкової економіки у процесах виробництва, розподілу і споживання продукції протягом річного циклу та, на відміну від існуючих, базується на концепції функціонування вітчизняного ринку і забезпечує досягнення інтересів сторін взаємодії. Модифікована багатокритеріальна модель враховує інтереси впливових і зацікавлених сторін ринкової взаємодії, що відображені функціями мети, охоплює, крім обмежень на ресурси «праця» та «капітал», обмеження на платоспроможний попит та спирається на сформовані концептуальні положення (с.194-200);

- розвиток положення зі встановлення основних характеристик продукції автомобілебудування та оцінювання їх впливу на формування вибору споживача з використанням засобів поєднувального аналізу (с.173-188).

- висвітлення поточного стану і тенденцій розвитку ринку автомобілебудівної продукції України, оцінювання показників попиту та пропозиції, а також показників взаємодії стейкхолдерів щодо ринку автомобілебудівної продукції, виділенні чинників, які впливають на ринок автомобілебудівної продукції (с.82-151).

Вивчення праць здобувача, аналіз ґрунтовності наукових положень дозволяють зробити висновок, що у процесі дослідження автором одержано *низку наукових результатів, що визначають новизну дисертаційної роботи.*

У першому розділі «Теоретико-прикладні засади формування кон'юнктури ринку автомобілебудівної продукції» автором розкрито сутність, методологічний базис та особливості функціонування ринку

автомобілебудівної продукції, визначено, систематизовано та охарактеризовано фактори впливу на формування кон'юнктури ринку та удосконалено типологію показників економічного оцінювання кон'юнктури ринку автомобілебудівної продукції.

Визначено, що особливостями функціонування ринку автомобілебудівної продукції у світі є: олігопольна влада, високий ступінь монополізації, високі постійні витрати коштів, характеризується тенденцією до зростання та існує в умовах надлишкової пропозиції, зменшеного попиту і жорсткої конкуренції.

Розвинуто змістове наповнення поняття «кон'юнктура ринку» (ст. 45 дисертації та ст. 6 автореферату). На думку автора, кон'юнктура ринку – це кількісна і якісна характеристики стану та динаміки ринку, які визначаються як результат дії факторів різної природи у кожен момент часу на економічну систему, ринковий механізм чи економічну одиницю, що характеризуються сукупністю показників (індикаторів), їх числовими значеннями та напрямом.

Також у першому розділі визначено, що цілеспрямоване формування кон'юнктури ринку автомобілебудівної продукції реалізується учасниками ринкової взаємодії та базується на таких основних принципах - системності, безперервності, послідовності та узгодженості інтересів суб'єктів ринкової взаємодії, а застосування статичного та динамічного підходів для економічного оцінювання здійснюється з урахуванням таких функцій кон'юнктури ринку, як інформаційної, ідентифікаційної, діагностичної та прогнозної. Структура формування кон'юнктури ринку при цьому охоплює концептуальний, змістово-процесуальний та методичний компоненти.

Визначено, що для ринку автомобілебудівної продукції України характерними є малі коливання, оскільки товарний ринок наповнений переважно імпортованою продукцією, у той час як середні і довгі коливання характерні для економічно розвинених країн – виробників сучасної автомобілебудівної продукції, тому у роботі удосконалено систему індикаторів економічного оцінювання стану і динаміки ринку автомобілебудівної продукції, яка відповідає загальним системоутворюючим вимогам, та охоплює, крім

групи показників попиту та пропозиції, групи показників державного регулювання ринку та взаємодії стейкхолдерів.

Для якісного оцінювання кон'юнктури ринку в роботі запропоновано використовувати удосконалену типологію видів кон'юнктури ринку за сукупністю кількісних та якісних ознак.

У другому розділі «Аналізування та економічне оцінювання кон'юнктури ринку автомобілебудівної продукції України» охарактеризовано та проаналізовано стан і тенденції розвитку ринку автомобілебудівної продукції України, проаналізовано та оцінено показники попиту та пропозиції на автомобілебудівну продукцію.

Досліджено, що цикли у виробництві автомобілебудівної продукції співпадають з циклами у експорті (2009 - 2010 рр. - зростання, 2011 р. - пік, 2012-2016 рр. - спад), а цикли у імпорті - з циклами у реалізації (2009 - 2011 рр. - зростання, 2012 р. - пік, 2013 - 2015 рр. - спад, 2016 р. - зростання). Як наслідок, реалізація автомобільної продукції в Україні, головним чином, залежить від імпорту.

Пропозиція перевищує попит і абсолютній кон'юктурі ринку притаманний циклічний хвилеподібний характер.

Вказано, що за період 2009 – 2016 рр. Україна мала від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі автомобілебудівною продукцією, за досліджуваний період збільшилась імпортозалежність у цій галузі, особливо за 2011-2013 роки, проте, від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі у 2014 році скоротилося і склало 42,47 % обсягу сальдо 2013 року, а у 2015 році – 26,87 % обсягу 2013 року та 44,76 % обсягу 2013 року у 2016 році.

За наявності чітко вираженої тенденції до зниження обсягів продажу продукції внутрішнього виробництва визначено, що на ринку автомобілебудівної продукції відбуваються структурні зрушення у розподілі часток ринку підприємств.

Досліджено, що український авторинок далекий від насичення, а найактивніший вік автомобілів, які продаються на ринку первинної вживаної автомобілебудівної продукції - 8-10 років (більше 33%). На другій позиції -

автомобілі у віці старше 16 років (більше 30%). На третій сходинці - автомобілі вікової категорії 11-15 років (майже 18 %). 85% внутрішніх перепродажів в Україні припадає на автомобілі старше 8 років.

Визначено, що важливою характеристикою ринку є ціна. Формування ряду розподілу марок легкових автомобілів за ціною продажу у 2016 р. дозволило встановити, що типова ціна продажу автомобілів міститься в модальному інтервалі [350;500] тис. грн., а для половини марок автомобілів ціна не перевищує 575 тис. грн.

Формування ряду розподілу марок легкових автомобілів за кількістю продажу у 2016 р. дало змогу виявити, для половини товарної лінійки легкових автомобілів кількість одиниць продажу не перевищувала 1350 од.

Виявлено, що в Україні розвинений ринок продажу нових легкових автомобілів, проте, прийняття ЗУ № 1389-VIII, зумовлене перерозподілом ринку збуту автомобілебудівної продукції України зі спрямуванням на вживану продукцію, спричинило ситуацію при якій вже у 2015 році попит на вживані легкові автомобілі зріс. Необхідно звернути увагу, що після скасування мита у 2016 р. продаж електромобілів стрімко зріс: нових – у понад 2,5 рази; вживаних – у 6,5 разів, однак питома вага їх продажу на вітчизняному ринку автомобілебудівної продукції залишається незначною.

Аналізування та оцінювання показників інтенсивності конкуренції, монополізації та концентрації засвідчують, що вітчизняні автомобілебудівні підприємства функціонують на монополістичному ринку з високим ступенем концентрації та дуже високою конкуренцією, що спостерігається за всіма сегментами ринку.

У третьому розділі «Інструментарій формування кон'юнктури ринку автомобілебудівної продукції України» до найбільш суттєвих наукових результатів слід віднести:

- *застосування для оцінювання та прогнозування кон'юнктури ринку автомобілебудівної продукції статичного та динамічного підходів (с. 11-12 автореферату та с.160-164 дисертації);*

- удосконалення положення з виявлення закономірностей зміни попиту і пропозиції на автомобілебудівну продукцію з використанням нелінійних трендових моделей та методів їх дослідження (с. 13 автореферату та с. 122-126, 139 дисертації);

- розвиток положення зі встановлення основних характеристик продукції автомобілебудування та оцінювання їх впливу на формування вибору споживача з використанням засобів поєднувального аналізу (с. 14-15 автореферату та с. 173-188 дисертації);

- удосконалення методу формування кон'юнктури ринку автомобілебудівної продукції за модифікованою багатокритеріальною оптимізаційною моделлю часткової економічної рівноваги ринку автомобілебудівної продукції на основі моделей загальної рівноваги (с. 15-16 автореферату та с. 195-200 дисертації).

Вважаємо, що елементи наукової новизни сформульовані коректно, їх кількість та кваліфікаційні ознаки відповідають нормативним вимогам.

4. Теоретичне та практичне значення положень, результатів та висновків дисертаційної роботи

Результати дисертаційного дослідження характеризуються теоретичною та практичною значущістю.

Теоретичне значення одержаних результатів роботи полягає у тому, що вирішено наукове завдання щодо розроблення теоретико-методичного базису і рекомендацій щодо економічного оцінювання та формування кон'юнктури ринку автомобілебудівної продукції.

Практична цінність результатів дослідження полягає у економічному оцінюванні та формуванні кон'юнктури ринку автомобілебудівної продукції шляхом застосування для оцінювання та прогнозування кон'юнктури ринку автомобілебудівної продукції статичного та динамічного підходів, що дозволяють встановлювати надійні кількісні оцінки її стану і динаміки з урахуванням особливостей функціонування ринку на підставі динамічних рядів значень показників, що відображають дію кон'юнктуруформуючих факторів,

що спрямоване на удосконалення роботи ринку автомобілебудівної продукції. Авторські розробки знайшли практичне застосування та впроваджені у діяльність вітчизняних організацій, зокрема Департаментом економічної політики Львівської обласної державної адміністрації (довідка № 1-21-3675 від 28.09.2017 р.) та ПАТ «Концерн-Електрон» (довідка № 009/419 від 11.10.2017 р.). Отримані результати дисертаційної роботи впроваджено у навчальний процес Національного університету «Львівська політехніка» і використовуються під час викладання дисциплін «Мікроекономіка», «Державне регулювання економіки», «Економіка та основи бізнесу», «Політекономія», «Історія економіки та економічної думки» (довідка № 67-01-1780 від 10.11.2017 р.).

5. Повнота відображення наукових положень дисертаційної роботи в опублікованих працях

Основні результати дисертаційного дослідження викладені дисертантом у 19 наукових працях з них 9 статей у наукових фахових виданнях України (із них 3 статті у виданнях, які включено до міжнародних наукометричних баз даних), 10 тез доповідей науково-практичних конференцій. Аналізування публікацій дисертанта дозволяє зробити *висновок про повноту викладу та висвітлення матеріалу: опубліковані праці в повній мірі відображають основні положення, результати і наукову новизну дослідження.*

6. Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

Загалом позитивно оцінюючи дослідження, виконане Терлецькою Вікторією Олександрівною, варто вказати на певні недоліки і дискусійні положення, а саме:

1. В роботі автором удосконалено систему індикаторів економічного оцінювання стану і динаміки кон'юнктури ринку автомобілебудівної продукції, яка, на відміну від існуючих, охоплює крім групи показників попиту і пропозиції, індикатори державного регулювання та взаємодії стейкхолдерів (с. 164-168), проте при обчисленні абсолютної та відносної кон'юнктури ринку

автомобілебудівної продукції за 2009-2016 рр. (табл. 2.15 (с.104)), табл. 2.16 (с. 105) запропоновані автором групи показників не враховано.

2. Детально аналізуючи попит та пропозицію на ринку автомобілебудівної продукції України за його різними сегментами (с. 107-139), автор недостатньо уваги приділяє проблемам вітчизняного автомобілебудування в умовах дії Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також необхідно було запропонувати систему заходів, яку має реалізувати держава для стимулювання розвитку вітчизняних автовиробників. Все ж таки залишається без відповідей питання: «Як збільшити попит на продукцію вітчизняного автопрому?» та «Як збільшити присутність вітчизняних виробників громадського транспорту на дорогах міст і сіл України?»

3. У підрозділі 3.1 дисертації щодо запропонованого статичного методу оцінювання кон'юнктури ринку автомобілебудівної продукції автором наведено індикаторну і частково критеріальну базу її оцінювання. Варто було більш детально описати саме критеріальну базу оцінювання кон'юнктури ринку автомобілебудівної продукції (с. 162-168).

4. Певні зауваження до статистичних характеристик моделей прогнозування попиту і пропозиції на ринку автомобілебудівної продукції України (табл. 4 (с.13) автореферату), а саме коефіцієнти детермінації моделей прогнозування пропозиції вантажних автомобілів, а також автобусів представлені низькими значеннями і не дають підстав стверджувати про надійність отриманих результатів. Можливо автору доцільно було б побудувати багатофакторні динамічні моделі прогнозування попиту і пропозиції автомобілебудівної продукції для більш багатоаспектного аналізу.

5. При побудові моделей прогнозування попиту і пропозиції на ринку автомобілебудівної продукції (с. 165-172) автор не враховує проблему детінізації ринку вживаних автомобілів, а саме ризиків та наслідків ввезення в Україну дешевих автомобілів з польською, литовською та іншою реєстрацією. Власне не зрозуміло, яка позиція здобувача щодо врегулювання багатьох питань у правовій та інших площинах. Наприклад, оскільки ці авто не фігурують у вітчизняних правоохоронних базах, це ускладнює процес їх

ідентифікації у разі виникнення правопорушень. Встановлені терміни перетину кордону стають підставою для здійснення тіньової економічної діяльності.

6. Рекомендації та висновки даного дослідження набули б більшої адресності, якби автором було подано пропозиції щодо інституційних змін законодавчого та нормативно-правового забезпечення реалізації ефективної державної політики розвитку ринку автомобілебудівної продукції з позиції врахування інтересів різних учасників (суб'єктів), узгодження соціальних та економічних пріоритетів і формування конкурентних умов для розвитку автомобілебудівної промисловості.

Водночас, вище зазначені певні зауваження не зменшують наукової та практичної цінності результатів дослідження і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

7. Ідентичність змісту автореферату та основних положень дисертації

Автореферат відповідає вимогам нормативних документів МОН України до кандидатських дисертацій (зокрема, п.13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника»).

Зміст автореферату повною мірою стисло висвітлює основні положення дисертації. Висновки та рекомендації, наведені в дисертації і авторефераті, наукових працях Терлецької В.О., частково відрізняючись деталізацією викладу, у значеннєвому відношенні ідентичні.

8. Загальний висновок

Дисертаційна робота *Терлецької Вікторії Олександрини «Економічне оцінювання та формування кон'юнктури ринку автомобілебудівної продукції»* є завершеним, оригінальним, самостійним науковим дослідженням, що вирішує важливе наукове завдання щодо поглиблення теоретико-методичного базису та формування рекомендацій щодо економічного оцінювання та формування кон'юнктури ринку автомобілебудівної продукції. За рівнем наукової новизни наведені у дисертаційній роботі результати відповідають вимогам МОН до дисертацій на здобуття наукового ступеня

кандидата наук. Тема роботи, об'єкт та предмет дослідження, її зміст, положення та висновки відповідають паспорту спеціальності 08.00.03 – «економіка та управління національним господарством». У дисертаційній роботі містяться раніше не захищені наукові положення.

Дисертація написана українською мовою та оформлена відповідно до положень, норм і правил МОН України. Текст автореферату повною мірою відповідає змісту дисертаційної роботи.

На підставі аналізу дисертації Терлецької В.О., автореферату дисертації та авторських публікацій у фахових наукових виданнях можна зробити висновок, що дисертаційна робота виконана на належному теоретичному і методичному рівні, відповідає вимогам МОН щодо дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук, зокрема пп. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 з подальшими змінами і доповненнями, а автор дисертації – Терлецька Вікторія Олександрівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03. – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач сектору просторового
розвитку ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М.І. Долішнього НАН України»

М.І.Мельник

Підпис д.е.н., проф. Мельник М.І.
засвідчую: Вчений секретар
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені
М.І. Долішнього НАН України» (м. Львів),
к.ф.-м.н.

В.В. Демченко